

CHARAKTERYSTYKA DOBORU METOD NAUCZANIA W PROCESIE EDUKACJI EKOLOGICZNEJ

Tetiana Hladun

*docent Katedry Dyscyplin Ogólnotechnicznych,
Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny im. M. Dragomanowa, (Kijów, Ukraina)
hладun@gmail.com*

Streszczenie. W warunkach reformy wyższego szkolnictwa pedagogicznego szczególnego znaczenie nabiera problem przygotowania przyszłych nauczycieli o wysokim poziomie wiedzy o ekologii, ochronie środowiska, wychowania ekologicznego, przekonań światopoglądowych oraz profesjonalizmu, zdolnych do organizowania i prowadzenia działalności na rzecz ochrony środowiska – takich, którzy mieliby kreatywne podejście do rozwiązywania złożonych zagadnień w dziedzinie pedagogiki. Zdaniem S. Shmaley, proces wychowania ekologicznego jest realizowany poprzez oddziaływanie na świadomość jednostki ludzkiej w procesie kształtowania jej tożsamości, w celu rozwoju jej ustawień społeczno-psychologicznych, moralnych zasad i norm, a także racjonalnego wykorzystania zasobów naturalnych oraz oddziaływania człowieka na zespoły przyrodnicze. Wychowanie ekologiczne jest podstawą kształtowania umiejętności zachowań i życia w zgodzie z naturą. Według M. Bauer, wychowanie ekologiczne jest kształtowane na podstawie edukacji ekologicznej, która stanowi system wiedzy, ukierunkowanej na przyswajanie ogólnonaukowych teorii i praktyk, poczerpniętych z różnych dyscyplin ekologicznych. Głównym jej zadaniem jest teoretyczne kształtowanie świadomości ekologicznej, ekologicznego myślenia, zachowania środowiska naturalnego, ekologicznego światopoglądu, który kształtuje pierwsze podstawy wiedzy o specyfice relacji "człowiek - społeczeństwo - przyroda". Dla skutecznej realizacji tych podstawowych zadań z zakresu edukacji ekologicznej niezbędnym jest dobór metod aktywizujących. Praktyczną realizację, po części metodycznych zasad, uzyskuje się poprzez stosowanie technik i metod. Na definicję pojęcia "metoda" w rodzimej i światowej myśli naukowej składa się pojmowanie znaczenia "środki działania" – i to właśnie w tym kontekście będziemy omawiać metody nauczania w edukacji ekologicznej, w procesie studiowania dyscyplin z cyklu przyrodniczo-naukowego.

Metody kształcenia – kategoria uwarunkowana. Są one uzależnione od celów, treści, etapu kształcenia. Metody, które są zjawiskiem historycznym, przeszły pewną drogę rozwoju – od werbalnie-dogmatycznych do werbalnie-wizualnych oraz do innych klasyfikacji, które zostały opracowane na zasadach różnych kryteriów. "Ponieważ metody nauczania posiadają szereg stron i mogą być rozpatrywane w różnych aspektach, – zauważa J. Babansky, – dlatego dopuszcza się możliwość istnienia kilku różnych podejść w zakresie ich klasyfikacji". Uważamy, że kryteria odzwierciedlają zakres wykorzystania metod. Więc, za źródła przekazywania i zdobywania wiedzy, jako produktywne w kwestii kształcenia, wyróżniamy następujące metody: werbalne, praca z książką, obserwacja, eksperyment, ćwiczenia, prace praktyczne.

Dalej, jako podstawę, przyjęto kryteria cech samowychowania, samorealizacji i kreatywności. Tak, więc na podstawie parametrów jakościowych, w szczególności cech działalności poznawczej studentów, sprawdziliśmy, co jest siłą napędową w systemie metod. W zależności od zadań metody nauczania w edukacji ekologicznej są wykorzystywane, jako poznawcze, ćwiczeniowe, kontrolne. Zastosowanie konkretnej metody jest uzależnione od szeregu czynników: celu nauczania, jego treści, zamówienia społecznego, osobowości studentów. Na wybór metod wpływają również zadania, które stawia wykładowca, osobowe i zawodowe cechy wykładowcy, okres czasu, baza materialna. Kryterium skuteczności metody jest efekt końcowy: rozwój osobowościowy studentów, świadome i skuteczne przyswajanie wiedzy, nabycie

praktycznych nawyków i umiejętności, zdolność do przekształcenia zadania, stosowanie niestandardowych rozwiązań.

Słowa kluczowe: edukacja ekologiczna, badania psychologiczno pedagogiczne, podstawy wiedzy ekologicznej.

CHARACTERISTICS OF TEACHING METHODS SELECTION IN THE PROCESS OF ENVIRONMENTAL EDUCATION

Tetiana Hladun

Associate Professor of the Department of General Technical Disciplines, National Pedagogical Dragomanov University, (Kyiv, Ukraine)

Abstract. In the context of reforming higher pedagogical education, the issue of training future teachers with a high standard of environmental knowledge, environmental education, worldview beliefs, professionalism, capable of organizing and carrying out nature protection activities, who would be able to approach solving complicated tasks in teaching in a creative manner, gains particular relevance. According to S. Shmaliei, environmental breeding is carried out by influencing the mind of the individual in the process of its formation in order to develop socio-psychological settings, moral principles and norms, rational use of natural resources and man-made influence on natural systems. Environmental breeding forms the behavior of the individual in nature.

M. Bauer defines that environmental breeding is formed on the basis of environmental education, which is a system of knowledge aimed at learning the general scientific theory and practice from various environmental disciplines. Its main task is theoretical formation of environmental consciousness, ecological thinking, ecological behavior, ecological worldview, forming the first elementary knowledge about the peculiarities of the relationship “man-society-nature”. For the successful achievement of such basic tasks of environmental education and breeding, the selection of active methods is necessary.

Practical embodiment of partially methodological principles is obtained in methods and techniques. The concept “method” in the national and foreign science has the meaning of “means of action”, it is in this sense that we will discuss the methods of teaching in environmental education, in the process of studying disciplines of the natural sciences cycle.

Teaching methods make a conditional category. They depend on the purpose, content, stage of training. Methods that are a historical phenomenon have passed a certain path of development - from the verbal-dogmatic to the verbal-visual and to other classifications, which have been developed on the basis of different criteria. “Since teaching methods have a number of sides and can be considered in various aspects,” Y. Babanskyi notes, “it is quite possible that there are several approaches to their classifications.” We believe that the criteria reflect the range of use of methods. So, according to the source of the transfer and acquisition of knowledge, we distinguish as productive in environmental education the following methods: verbal, work with a book, observation, experiment, exercises, practical work.

Thereafter, we proceeded from the use of the characteristics of self-education, self-actualization and creativity as criteria. So, on the basis of qualitative parameters, in particular, the peculiarities of cognitive activity of students, we have found out what is the driving force in the system of methods.

According to the tasks, teaching methods in environmental education are used as cognitive, training, control ones.

The use of a particular method depends on a number of factors: the purpose of training, its content, social order, the personality of students. The choice of methods is also influenced by the tasks set up by the teacher, personal and professional qualities of the teacher, the time frame, facilities. The criterion of efficiency of a method is the end result: personal development of

students, conscious and qualitative learning, acquiring practical skills and abilities, the ability to transform a task, take a creatively different decision.

Key words: ecological formation, the psihologo - pedagogical bases of ecological knowledge.

ХАРАКТЕРИСТИКА ВІДБОРУ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Тетяна Гладун

доцент кафедри загально технічних дисциплін,

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, (Київ, Україна)

Анотація. В умовах реформування вищої педагогічної освіти особливої актуальності набуває проблема підготовки майбутніх викладачів, із високим рівнем екологічних знань, екологічної вихованості, світоглядних переконань, професіоналізму, здатних до організації та проведення природоохоронної діяльності, які б уміли творчо підходити до вирішення складних завдань у педагогічній справі. На думку С. Шмалей, екологічне виховання здійснюється шляхом впливу на свідомість особистості у процесі її формування, з метою розвитку соціально-психологічних установок, моральних принципів та норм, раціонального використання природних ресурсів та техногенного впливу на природні комплекси. Екологічне виховання формує навички поведінки особистості у природі.

М. Бауер визначає, що екологічне виховання формується на основі екологічної освіти, яка являє собою систему знань, направлених на засвоєння загальнонаукової теорії і практики з різних екологічних дисциплін. Основне її завдання – це теоретичне формування екологічної свідомості, екологічного мислення, екологічної поведінки, екологічного світогляду, що формує перші елементарні знання про особливості взаємовідносин «людина-суспільство-природа». Для успішної реалізації таких основних завдань екологічної освіти і виховання необхідний підбір активних методів.

Практичне втілення частково методичних принципів отримують у методах і прийомах. До поняття „метод” у вітчизняній та зарубіжній науці вкладається розуміння значення “засобу дії”, саме в такому значенні будемо обговорювати методи навчання в екологічній освіті, у процесі вивчення дисциплін природничо-наукового циклу.

Методи навчання – категорія зумовлена. Вони залежать від мети, змісту, етапу навчання. Методи, які є явищем історичним, пройшли певний шлях розвитку – від словесно-догматичних до словесно-наочних і до інших класифікацій, які розроблені на засадах різних критеріїв. “Оскільки методи навчання мають ряд сторін і можуть розглядатися в різних аспектах, – відзначає Ю.Бабанський, – тому цілком можливе існування декілька підходів до їх класифікацій”. Вважаємо, що критерії відображають діапазон використання методів. Так за джерелом передачі та набуття знань виділяємо як продуктивні у екологічній освіті наступні методи: словесні, робота з книгою, спостереження, експеримент, вправи, практичні роботи.

Надалі ми виходили з використання у якості критеріїв характеристик самовиховання, самоактуалізації та творчості. Так на основі якісних параметрів, зокрема, особливостей пізнавальної діяльності студентів, ми з’ясували, що є рушійною силою у системі методів.

Відповідно до завдань методи навчання в екологічній освіті використовуються як пізнавальні, тренувальні, контрольні.

Використання конкретного методу залежить від ряду чинників: мети навчання, його змісту, соціального замовлення, особистості студентів. На вибір методів впливають також задачі, які ставить викладач, особистісні та професіональні якості викладача, термін часу, матеріальна база. Критерієм ефективності методу вважається кінцевий результат:

особистісний розвиток студентів, свідоме і якісне засвоєння знань, набуття практичних навичок та вмінь, здатність трансформувати задачу, приймати оригінальне рішення.

Ключові слова: екологічна освіта, психолого - педагогічні основи екологічних знань.

В умовах реформування вищої педагогічної освіти особливої актуальності набуває проблема підготовки майбутніх викладачів, учителів із високим рівнем екологічних знань, екологічної вихованості, світоглядних переконань, професіоналізму, здатних до організації та проведення природоохоронної діяльності, які б уміли творчо підходити до вирішення складних завдань у педагогічній справі. Сьогодні суттєво підвищуються вимоги до викладача природничих дисциплін як особистості та професіонала, що передбачає якісно новий рівень сформованості його переконань, ціннісних орієнтацій, педагогічного мислення, творчого потенціалу, екологічної вихованості та готовності до здійснення природоохоронних дій. На думку С. Шмалій, екологічне виховання здійснюється шляхом впливу на свідомість особистості у процесі її формування, з метою розвитку соціально-психологічних установок, моральних принципів та норм, що визначають активну громадську позицію щодо охорони навколишнього середовища, раціонального використання природних ресурсів та техногенного впливу на природні комплекси. Екологічне виховання формує навички поведінки особистості у природі (Шмалій, 1999). Тому наша **мета дослідження** – визначити та обґрунтувати теоретико-методологічні та методичні основи екологічної освіти і виховання студентів, метод та засоби їх реалізації у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів екологічного профілю та з'ясувати їх педагогічну ефективність у формуванні екологічної вихованості особистості.

У вищих навчальних закладах екологічна освіта та виховання передбачає формування у студентської молоді основ глобального мислення та екологічного світогляду, оволодіння знаннями та практичними вміннями раціонального природокористування, виховання почуття відповідальності за природу та національне багатство, осмислення сучасного процесу сталого розвитку суспільства. М. Бауер визначає, що екологічне виховання формується на основі екологічної освіти, яка являє собою систему знань, направлених на засвоєння загальнонаукової теорії і практики з різних екологічних дисциплін (Бауер, 2000). Основне її завдання – це теоретичне формування екологічної свідомості, екологічного мислення, екологічної поведінки, екологічного світогляду, яке має починатися з екологічного просвітництва, що формує перші елементарні знання про особливості взаємовідносин «людина-суспільство-природа». Для успішної реалізації таких основних завдань екологічної освіти і виховання необхідний підбір активних методів.

Практичне втілення частково методичних принципів отримують у методах і прийомах. Метод у загальному філософському значенні – це спосіб підходу до дійсності, спосіб вивчення, дослідження явищ природи та суспільства. Пізнання дійсності відбувається різними шляхами. В одному випадку пізнання є результатом наукового вивчення нікому ще незнайомого змісту, в іншому – пізнання відбувається шляхом отримання вже відомого в науці у готовому вигляді. У першому випадку використовуються методи винаходу, у другому – методи навчання. До поняття „метод” у вітчизняній та зарубіжній науці вкладається розуміння значення “засобу дії”, саме в такому значенні будемо обговорювати

методи навчання в екологічній освіті, у процесі вивчення дисциплін природничо-наукового циклу. Методи навчання – категорія зумовлена.

Вони залежать від мети, змісту, етапу навчання. Методи, які є явищем історичним, пройшли певний шлях розвитку – від словесно-догматичних до словесно-наочних і до інших класифікацій, які розроблені на засадах різних критеріїв. “Оскільки методи навчання мають ряд сторін і можуть розглядатися в різних аспектах, – відзначає Ю.Бабанський, – тому цілком можливе існування декілька підходів до їх класифікацій” (Бабанський,1983). Вважаємо, що критеріальність відображає діапазон використання методів. Так за джерелом передачі та набуття знань виділяємо як продуктивні у екологічній освіті наступні методи:

- словесні (лекція, бесіда, пояснення);
- робота з книгою (посібник, додаткова література, підготовка повідомлення, реферату);
- спостереження;
- експеримент (якщо джерело інформації – реальне довкілля) вправи; практичні роботи.

Надалі ми виходили з використання у якості критеріїв характеристик самовиховання, самоактуалізації та творчості. Так на основі якісних параметрів, зокрема, особливостей пізнавальної діяльності студентів, ми з’ясували, що є рушійною силою у системі методів:

- творчі,
- дослідницькі або відновлювальні заходи, що дозволило визначити пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемне викладання, частково-пошуковий та дослідницький методи.

Відповідно до завдань методи навчання в екологічній освіті використовуються як **пізнавальні, тренувальні, контрольні**.

Серед **пізнавальних** методів ми виділяємо такі: пояснювальний та пошуковий (проблемний, евристичний). **Тренувальні** методи в свою чергу поділяються на імітаційні, оперативні та продуктивно-творчі (Ключка,2012).

Одним з найбільш розповсюджених методів контролю є опитування та різні контрольні, модельні, практичні роботи. Використання конкретного методу, як вже відзначалося, залежить від ряду чинників: мети навчання, його змісту, соціального замовлення, особистості студентів. На вибір методів впливають також задачі, які ставить викладач, особистісні та професіональні якості викладача, термін часу, матеріальна база (Совгіра,2007). Критерієм ефективності методу вважається кінцевий результат: особистісний розвиток студентів, свідоме і якісне засвоєння знань, набуття практичних навичок та вмінь, здатність трансформувати задачу, приймати оригінальне рішення. Обґрунтованою є варіативність методів, творче сполучення їх елементів.

В умовах екологічної освіти видозмінюється частотність використання різних методів. В таблиці поданні у відсотках частотність й діапазон використання різних методів, які пропонуються у дидактичній системі екологічної освіти.

Як свідчать дані таблиці 1, частотність і діапазон використання різних методів залежить та співвідноситься з екологічним змістом, що вивчається. Так, при вивченні змістового компоненту “Загальна екологія” найчастіше застосовувалися імітаційний (41%), практичний (42%) методи і моделювання

(40%). Продуктивно творчий (36%), моделювання (36%), поступовий (36%) переважно вживалися при вивченні “Екології людини”. Проблемний (38%), тренувальний (40%) та практичний методи використовувалися в процесі вивчення “Екології адаптації”. Особливості змісту компоненту “Екологія ноосфери” зумовили активне використання методу моделювання (34%). Кожен з визначених методів застосовувався при вивченні компонентів по-різному: пояснювальний найчастіше – у розділі “Екологія довкілля” (32%), поступовий також при вивченні “Екології довкілля” (39%), проблемний – при вивченні “Екології адаптації” (38%), евристичний – при вивченні “Екології довкілля” (32%), тренувальний – в “Екології адаптації” (40%), імітаційний – в “Екології довкілля” (41%), оперативний при вивченні “Екології адаптації” (29%), продуктивно-творчий при вивченні “Екології довкілля” (38%), опитування при вивченні “Екології адаптації” (31%), моделювання (40%) і практична робота (42%) при вивченні “Екології довкілля”. Найбільша частотність використання методів досягнута в розділі “Екологія людини” (35,6%), найменша (21,9%) – при вивченні “Екології ноосфери”, що відображає складність системної організації ноосферних процесів.

Таблиця 1.

Частотність уживаності методів (у %) при вивченні базових понять екологічного змісту

№ пп	Назва методу	Екологічний зміст			
		Екологія довкілля	Екологія людини	Екологія адаптації	Екологія ноосфери
1.	Пояснювальний	32	30	29	23
2.	Поступовий	39	36	33	21
3.	Проблемний	37	30	38	24
4.	Евристичний	32	24	27	18
5.	Тренувальний	28	22	40	12
6.	Імітаційний	41	32	19	26
7.	Оперативний	23	20	29	17
8.	Продуктивно-творчий	38	36	30	20
9.	Опитування	30	26	31	25
10.	Контрольна робота	31	29	30	27
11.	Моделювання	40	36	32	34
12.	Практична робота	42	35	38	16
	Середнє значення	34,45	35,6	31,3	21,9

До основних методів екологічної освіти ми віднесли лише ті, які надають високий показник вживаності та дієвості. Розглянемо ці групи методів:

- 1) науково-пошукові;
- 2) модельно-прогнозуючі;
- 3) нормативно-ревізійні;
- 4) історико-геологічні;
- 5) реставраційно-відновлювальні;
- 6) знаково-систематизуючі;

7) особистісної екологічно-рольової перспективи. Група науково-пошукових методів вивчення екології охоплює значний за обсягом, технологічно різноманітний, історично-розвинений комплекс сталих наукових засобів

дослідження навколишнього середовища та взаємозв'язків людини і довкілля (Якупов, 2002) Науково-пошукові методи базуються на природничо-наукових закономірностях динаміки екосистем. Група нормативно-ревізійних методів навчання екології ґрунтується на традиції порівняльного опису живих об'єктів, з'ясуванні аналогії, гомологій у екосистемах під впливом чинників середовища. Група реставраційно-відновлюючих методів дозволяє використати прийоми реконструкції живих об'єктів і екосистем на різних етапах філогенезу та онтогенезу відповідно порівняльним, ембріологічним, фізіолого-генетичним та палеонтологічним матеріалом. При вивченні екології значну вагу має група знаково-систематизуючих методів, що дозволяють студентам за суттєвими елементами виходити на перспективні рівні узагальнення і розуміння цілісності екосистем різного ступеня складності. Група модельно-прогнозуючих методів навчання екології об'єднує технології превентивного діагностування наслідків та результатів антропогенного впливу (Акопян, 2011). Група методів особистісної еколого-рольової перспективи звертається до морально-етичних цінностей особистості, розвиває гуманістичні якості студентів у взаємодії з навколишнім середовищем. Певні кількісні дані свідчать, що у змісті екологічної освіти (навчання) кожний із запропонованих методів має достатньо високу ефективність та дієвість.

Не дивлячись на дієвість кожного з існуючих методів, виникає необхідність не лише екологічного наповнення змістом існуючих, але і розробки спеціальних методів екологічної освіти. Названі методи у процесі вивчення екології реалізуються більш конкретними діями, які отримали назву прийомів навчання. Прийоми також групуються за різними ознаками. Відрізняють наприклад групи прийомів співвідносні з певними методами (прийом імітації при використанні метода імітації). Прийоми другої групи можна назвати предметними: вони характерні лише для певного предмета: лабораторні, практичні заняття, задачі. Третій різновид прийомів складають так звані універсальні прийоми, які використовуються викладачами різних дисциплін: прийоми аналізу, синтезу, зіставлення, індукції, дедукції, мнемотехніки (запам'ятовування). Прийоми вивчення екології мають також специфічні вияви. Наприклад, загально-дидактичний прийом зіставлення в даних умовах може бути як внутрішньопредметним так і міжпредметним (Біда, 2008). Міжпредметні зіставлення бувають відкриті (явні) і скриті (опосередковані). При цьому треба відзначити, що в теорії методики підкреслюється це часто, однак відсутні конкретні науково-обґрунтовані рекомендації, в яких випадках це доцільно робити.

У процесі навчання виявлено, що в одних умовах (на етапі пояснення) більш ефективними є справжні співставлення, а в інших випадках (на етапі формування навичок) – опосередковані, що найчастіше забезпечується шляхом добору відповідного дидактичного матеріалу. В екологічній освіті, відповідно до формування складових екологічної компетентності, виділяються три групи методів:

- 1) формування екологічних уявлень
- 2) формування суб'єктивного відношення до природи
- 3) формування стратегій і технологій взаємодії з природою.

Всередині кожної групи виділяються також три підгрупи: одна підгрупа – методи, переважно пов'язані з формуванням даної складової, дві інші підгрупи – методи, поряд з формуванням даної складової, пов'язані також з формуванням однієї з двох складових.

Отже, система методів екологічної освіти носить динамічний характер: кожний метод може “перетікати” з однієї підгрупи в другу залежно від тих акцентів, що будуть зроблені при його використанні. Кожна група методів ґрунтується на підході, який регулює конструювання і використання цих методів в екологічній освіті. Так, принцип формування образів думок регулює використання методів, які формують систему екологічних уявлень; принцип суб’єктивізації – суб’єктивного відношення до природних об’єктів; принцип коактивності зі світом природи – стратегій і технологій екологічної діяльності (Білик, 2008). У системі вирівнювання відношень людина-природа особливе місце займає формування нормативного компоненту екологічної компетентності. Це забезпечується реалізацією методу нормативності екологічної діяльності, який полягає у педагогічній організації ритуалів і забезпеченні згідно чинного законодавства збереження традицій, пов’язаних з діяльністю, спрямованою на світ природи. Цей метод дозволяє створити мотивацію екологічної активності особистості, регулювати стратегії екологічної діяльності, стимулювати удосконалювання технологій цієї діяльності. **Ритуалізація**, заснована на екологічній компетентності, зумовлює вибір особистістю стратегії співучасті, співробітництва зі світом природи, здійснюваної за допомогою відповідних технологій. Метод дозволяє мотивувати і структурувати діяльність студентів шляхом організації екологічних клубів, загонів, рухів. Важливими умовами реалізації цього методу є наявність відповідної символіки (емблема, прапор, девіз, нагороди), ієрархії (звання і привілеї), статуту, традицій та правил, зумовлених метою обраної екологічної діяльності. Досліджуваний метод переважно пов’язаний з формуванням складової стратегій і технологій взаємодії з природою.

Поряд із законодавчими нормами в екологічній компетентності студента йде становлення моральних норм. Цьому сприяє використання **методу екологічної турботи**, що полягає у педагогічній актуалізації екологічної активності особистості, спрямованої на надання допомоги і сприяння природним об’єктам, особливо у важких для них ситуаціях. Цей метод стимулює вияв співчуття, співучасті, підтримки, піклування, тобто діяльної участі в життєвих ситуаціях природних об’єктів. При цьому, в контексті турботи про світ природи, особистість спонукається до підвищення своєї екологічної компетентності – до освоєння необхідних знань, умінь і навиків. Використання даного методу, поряд з формуванням стратегій і технологій взаємодії з природою, впливає на складову екологічних уявлень. Як встановлено у процесі обґрунтування теоретичних засад розробленої концепції на різних етапах навчання та в студентів різних груп та курсів, вихідною характеристикою екологічної компетентності є когнітивна складова, тому першочергову увагу варто приділити методам формування складової екологічних уявлень: методу формування образів думок, методу художньої репрезентації природних об’єктів. **Метод формування образів думок** зумовлює використання у педагогічному процесі таких прийомів, що формують систему екологічних уявлень особистості на основі наукової інформації, творів мистецтва, аналізу лінгвістичного матеріалу, різних філософських теорій. **Метод художньої репрезентації** природних об’єктів (від франц. representation – представництво) полягає у формуванні образів думок природних об’єктів засобами мистецтва. Відповідно до даного методу екологічні уявлення особистості формуються не тільки на основі інформації наукового характеру, але й великою мірою на основі

літературних творів, образотворчого мистецтва, музики. Наприклад, уявлення особистості про ліс, безумовно, буде більш адекватним, якщо поряд з ботанічною, зоологічною, географічною та іншою науковою інформацією, воно буде поглиблюватися засобами мистецтва. Це вірші, відповідні уривки з класичних літературних творів, творчість письменників-натуралістів, лісові пейзажі художників, дерев'яне зодчество, музичні п'єси. Такий комплекс образів лісу, що відбиває все різноманіття його сприйняття людиною, дозволяє формувати більш глибоке уявлення про нього. Особливо важливо, що таке уявлення не виявляється "сухим", чисто сциентичним, стимулює суб'єктивну значущість лісу для особистості, формує високо інтенсивне ставлення до нього. Ліс представляється особистості не тільки "лісовим біоценозом", а вже як Світ лісу. Використання цього методу, поряд з формуванням складової екологічних уявлень, впливає на складову суб'єктивного ставлення до природи (Драч, 2004).

Ставлення емоційно-мотиваційної складової екологічної компетентності досягається використанням методу суб'єктифікації природних об'єктів, що зумовлює використання у педагогічному процесі прийомів, які сприяють формуванню суб'єктивної модальності ставлення до природи, передбачає стимулювання дії механізмів суб'єктифікації, що дозволяють природним об'єктам відкритися особистості в якості суб'єктів, які приводять до формування "суб'єктивної установки" стосовно них. Це кардинально змінює характер взаємодії, вибір стратегій і технологій екологічної діяльності. Комплексний ефект досягається використанням **методу екологічної ідентифікації** (лат. *identificare* – ототожнювати). Метод полягає у педагогічній актуалізації постановки особистістю себе на місце природного об'єкта, занурення в ситуацію, обставини, в яких він знаходиться. Цей метод стимулює процес психологічного моделювання станів природних об'єктів, сприяє кращому розумінню цих станів, поглиблюючи тим самим уявлення особистості про певний природний об'єкт. Окрім того, метод екологічної ідентифікації актуалізує поведінку стосовно природних об'єктів, тобто є результативним щодо позитивної динаміки емоційно-мотиваційного і практичного компонентів. Використання методу, поряд з формуванням емоційно-мотиваційного ставлення до природи, впливає на когнітивний та практичний компоненти.

Застосування **методу екологічної емпатії** (від грец. *empathia* – співпереживання) полягає в педагогічній актуалізації співпереживання особистістю стану природного об'єкта, а також співчуття йому і сприяє розвитку емоційно-мотиваційного компонента особистості студентів. Метод стимулює проєкцію, переживання станів рослини або тварини, через ототожнення з ним (співпереживання), а також переживання власних емоцій і почуттів з приводу стану природних об'єктів (співчуття). На основі психологічних механізмів, що актуалізуються цим методом, формується суб'єктифікація природних об'єктів. Метод переважно пов'язаний з формуванням емоційно-мотиваційного ставлення до природи. Практична екологічна спрямованість діяльності студентів досягається звертанням до методу екологічної рефлексії (лат. *reflexio* – обертання назад), що полягає у педагогічній актуалізації самоаналізу особистістю своїх дій і вчинків, спрямованих на світ природи, з погляду їхньої екологічної доцільності. Цей метод, відповідно до принципу суб'єктифікації природних об'єктів, стимулює усвідомлення особистістю того, як її поведінка могла б "виглядати" з погляду природних об'єктів. Метод має важливе значення для корекції стратегій і створення

мотивації удосконалення індивідуальних технологій взаємодії з природними об'єктами. Використання даного методу, поряд із формуванням суб'єктивного відношення до природи, впливає і на складову стратегій та технологій взаємодії зі світом природи. Насичену практичну змістову має метод коактивності (від лат. *coactio* – сприяння) зі світом природи. Цей метод зумовлює використання у педагогічному процесі таких прийомів, що сприяють формуванню екологічно доцільних стратегій і технологій екологічної діяльності (Лук'янова, 2008). Метод передбачає стимулювання стратегії допомоги світу природи та освоєння відповідних технологій, які дозволяють особистості “бути співником” у житті самої природи, процесах, що протікають у ній. Очевидно, що викладачу важливо застосовувати методи, які дозволяють організовувати і координувати екологічну діяльність студентів, а також і методи, що стимулюють підвищення особистісної екологічної компетентності студентів.

References:

1. Shmaliei S. V. *Ekolohichna osobystist. Monohrafiia* .[Ecological personality], Kiev, Library of official documents, 1999, 232p.
2. Bauer M. Y. *Metodolohiia ekolohichnoi osvity* [Methodology of environmental education], Chernivtsi, Kraiova osvita, 2000. –320 p.
3. Babanskyi Yu.K. *Pedahohyka : Ucheb. posobye dlia studentov pedynstytutov* . [Pedahohika], Moscow, Education, 1983. – 608 p.
4. Kliuchka S. I. Formation of ecological competence of students technological university means of environmental activity. Candidate's tesis, Cherkasy, 2012. -270p. (in Ukrainian)
5. Sovhira S.V. *Metodyka navchannia ekolohii* [Methodology of teaching ecology], Kiev, Scientific world, 2007, 450p.
6. Yahupov V. V. *Pedahohika : navch. posibnyk* [Pedahohika], Kiev, Lybid, 2002,560p
7. Akopian V. The main factors shaping the ecological consciousness of the individual. *Vyshcha osvita Ukrainy* [Higher education of Ukraine], 2011, no 2, pp. 41-47 (in Ukrainian).
8. Akhmednabyev M. K. Features of the formation of environmental culture among students of pedagogical universities . *Pedahohyka* [Pedagogy], 2007, no.7, pp 61-64(in Russian)
9. Bida O. New tutorial from ecological education "Methodology of teaching ecology *Ridna shkola*[Native school], 2008, no.6, pp. 80(in Ukrainian)
10. Bilyk L. I. System approach to the formation of ecological responsibility of students-environmentalists. *Novi tekhnolohii navchannia*[New learning technologies, Scientific and methodological center for education management], Kiev, 2004, vol.36, pp.26-31(in Ukrainian)
11. Tsyhulska T. F. *Zahalna ta prykladna psykholohiia*[General and Applied Psychology]. Kiev, Scientific thought, 2000, 192 p
12. Skrebets V. O., Shlimakova I.I. *Ekolohichna psykholohiia: [Ecological psychology]*. Kiev, Word. 2014. 456 p.
13. Drach I. I. *Samostiina robota studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv yak vazhlyvyi element suchasnoi pidhotovky fakhivtsiv* [Independent work of students of higher educational institutions as an important element of modern specialists training]. *Novi tekhnolohii navchannia: nauково-metodychnyj zbirnyk*, Kyiv, Naukovo-metodychnyj tsentr vyshchoi osvity, 2004, Vol. 37, pp. 86–90.
14. Lukianova L.B. *Suchasni pidkhody do formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti fakhivtsiv* [Modern approaches to the formation of environmental competence of specialists]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, dosvid, problemy: zbirnyk naukovych prats*, Kyiv-Vinnytsia: DOV “Vinnytsia”, 2008. Vol.17, pp.60–70.